

Naslov originala

Viet Thanh Nguyen
THE SYMPATHIZER

Copyright © 2015 by Viet Thanh Nguyen

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kolo I / Knjiga 3

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Posvećeno Lan i Elisonu

„Čuvajmo se da nam se pri reči *tortura* ne smrači odmah lice: upravo u ovom slučaju ima mnogo šta da se kaže protiv toga i prilično da se oduzme – ima se čak čemu i nasmejati.“*

Fridrih Niče, *Genealogija morala*

---

* Preveo Božidar Zec. (Prim. prev.)

Prvo poglavlje

Ja sam špijun, spavač, žbir, čovek sa dva lica. Uz to sam, što i nije iznenađujuće, čovek sa dva uma. Nisam ja neki neshvaćeni mutant iz stripa ili horor filma, mada me neki tako tretiraju. Prosto umem da sve sagledam sa obe strane. Ponekad laskam sebi da je to talenat, i premda je doduše skroman, može biti da je to jedini talenat koji posedujem. Ponekad kad razmišljam o tome kako prosto ne umem da opažam svet drugačije do tako, zapitam se može li se to uopšte nazvati talentom. Talenat je ipak nešto što ti koristiš, a ne nešto što koristi tebe. Talenat koji ne možeš da *ne* koristiš, talenat koji poseduje tebe – to je, moram priznati, hazard. Međutim, onog meseca kad ova moja ispovest počinje, način na koji vidim svet još mi se činio pre kao vrlina nego kao opasnost, kako inače neke opasnosti umiju u prvi mah da deluju.

Mesec o kome je reč bio je april, najokrutniji mesec. Bio je to mesec u kome će rat koji se veoma dugo vodio ostati bez udova, kako to s ratovima biva. Bio je to mesec koji je svim ljudima u našem malom kraju sveta značio sve, a ništa

većini ljudi u ostatku sveta. Bio je to mesec u kome je došao i kraj rata i početak... pa, „mir“ nije prava reč, zar ne, dragi moj komandante? Bio je to mesec u kom sam čekao kraj iza zidova vile u kojoj sam živeo prethodnih pet godina, zidova svetlucah od slomljenog braon stakla i ovenčanih zardalom bodljikavom žicom. U vili sam imao svoju sobu, kao što imam sobu i u tvom logoru, komandante. Naravno, pravi naziv za moju sobu je samica, a umesto spremačice koja dolazi svakog dana da čisti, ti si mi dao čuvara dečačkog lica koji ne čisti uopšte. Ipak, ne žalim se. Privatnost mi je, ne čistoća, jedini preduslov za pisanje ove ispovesti.

U generalovoj vili noću sam imao dovoljno privatnosti, a preko dana veoma malo. Bio sam jedini generalov oficir koji je živeo u njegovoj kući, jedini neženja među njegovim kadrom i njegov najpouzdaniji pomoćnik. Ujutru smo, pre nego što bih ga kolima odvezao do obližnje kancelarije, zajedno doručkovali, iščitavali depeše na jednom kraju trpezarijskog stola od tikovine, dok je za drugim njegova žena nadgledala disciplinovan kvartet dece od osamnaest, šesnaest, četrnaest i dvanaest godina. Jedno je mesto bilo upražnjeno, za njihovu ćerku koja je studirala u Americi. Nisu se svi plašili kraja, ali general mudro jeste. Mršav čovek izvanrednog držanja, bio je ratni veteran koji je svoje brojno ordenje zaista zaslužio. Iako je imao samo devet prstiju na rukama i osam na nogama, kako je tri prsta izgubio od metaka i šrapnela, jedino su njegova porodica i najpouzdaniji ljudi znali u kakvom mu je stanju leva noga. Gotovo da nije bilo ambicije koju nije ostvario osim želje da nabavi flašu izvrsnog burgunca i ispije je s društvom koje zna da se u vino ne stavlja led. Bio je epikurejac i hrišćanin, i to tim redosledom, religiozan čovek koji je verovao u gastronomiju i Boga; u svoju ženu i decu; i u Francuze i Amerikance. Oni su nam, po njegovom mišljenju,

---

nudili mnogo bolje učenje od onih drugih stranih opsena-
ra koji su hipnotisali našu severnu braću, a i poneku južnu:
Karl Marks, V. I. Lenjin i predsednik Mao. Daleko od toga da
je ikad čitao te mudrace! To je bio moj zadatak, kao adutan-
tu i nižem obaveštajnom oficiru, da mu povadim beleške iz
recimo *Komunističkog manifesta* ili *Maove Crvene knjižice*.
Na njemu je bilo da uluči priliku da demonstrira poznavanje
učenja neprijatelja, a najomiljenije mu je bilo Lenjinovo pita-
nje, koje je plagirao kad god bi se ukazala potreba: Gospodo,
kazao bi snažno kucnuvši prstima po stolu, *šta da se radi?*
Kazati generalu da je to pitanje zapravo postavio Nikolaj
Černiševski u istoimenom romanu činilo se nebitno. Koli-
ko ih sad pamti Černiševskog? Lenjin je bio bitan, čovek od
akcije koji je preuzeo pitanje i učinio ga svojim.

Tog najsumornijeg aprila, suočen sa pitanjem šta mu je
činiti, general koji je uvek nalazio nešto da radi sad to više
nije mogao. Čoveka koji je verovao u *mission civilisatrice* i
„američki način“ naposljetku je počeo da nagriza crv sumnje.
Počeo je iznenada da pati od nesаницe i da tumara po vili
ubledeo i zelen u licu poput malaričara. Otkako smo neko-
liko nedelja ranije, u martu, poraženi na severnom frontu,
samo bi se pojavio na vratima moje kancelarije ili moje
sobe u vili da mi saopšti neku vest, uvek sumornu. Možeš li
da veruješ, upitao bi, na šta bih mu ja uvek odgovarao dvo-
jako: „Ne, gospodine!“ ili „Neverovatno!“ Nismo mogli da
verujemo da je miran lep grad kafe Ban Me Tot, moj rodni
grad u Srednjem gorju, opustošen u martu. Nismo mogli da
verujemo da je naš predsednik Tiju, čije je ime prosto traži-
lo da se ispljune iz usta, sasvim neobjašnjivo naredio našim
snagama koje su branile gorje da se povuku. Nismo mogli da
verujemo da su Da Nan i Nja Čan pali niti da su naše trupe
pucale civilima u leđa dok su se svi ludački borili da pobegnu

baržama i čamcima, mrtvih je bilo na hiljade. U privatnosti svoje kancelarije revnosno sam fotografisao te izveštaje koji će obradovati Mana, mog agenta veze. Iako su, kao pokazatelji neminovne propasti režima, radovali i mene, ipak su me pogađale nedaće tih nesrećnika. Možda, politički gledano, nije bilo korektno što sažaljevam te ljude, ali da je bila živa, među njima bi bila i moja majka. Bila je siromašna žena, ja sam bio njeno siromašno dete, a siromahe niko ne pita žele li oni rat. Niko nikad nije pitao te siromahe žele li da izginu od žeđi i nepogoda na morskoj obali niti žele li da ih pljačkaju i siluju njihovi vojnici. Da su te hiljade ljudi i dalje žive, ne bi verovale kako su poginule kao što ni mi nismo mogli da verujemo da su Amerikanci – naši prijatelji, naši dobročinitelji, naši zaštitnici – s prezrenjem odbili naš zahtev da nam pošalju još novca. A šta bismo mi pa uradili s tim novcem? Kupili municiju, benzin i rezervne delove za oružje, avione i tenkove, koje su nam isti ti Amerikanci davali za džabe. Dali su nam igle, a sad su sumanuto prestali da nam daju drogu. (Ništa nije tako skupo, promrmljao je general, kao ono što se nudi za džabe.)

Kad bismo završili s razgovorom i s jelom, pripalio bih generalu cigaretu, a on bi se zagledao u prazno i zaboravio da puši laki strajk koji bi mu polako dogorevao među prstima. Sredinom aprila, kad ga je žar prenuo iz sanjarenja i on izgovorio reč koju nije trebalo da izgovori, madam je učutkala decu, koja su se zakikotala, i rekla: Budeš li još čekaao, nećemo više moći da pobegnemo. Hitno treba da tražiš Klodu avion. General se pravio da je ne čuje. Madam je imala um bridak kao sečivo, snagu volje vojnog instruktora i telo kao devica iako je rodila petoro dece. Sve je to bilo upakovano u onu spoljašnjost koja je inspirisala naše slikare, čak i Škole lepих umetnosti, da koriste najpastelnije vodene boje i najovlašnije

---

poteze četkicom. Bila je, ukratko, idealna Vijetnamka. General je bio večno zahvalan na sreći koja ga je zadesila, a i prestravljen. Gnječeći vrh sprženog prsta, pogledao me je i rekao: Mislim da je vreme da zatražimo Klodu avion. Tek kad se ponovo zagledao u osakaćeni prst, usudio sam se da pogledam u madam, koja je samo izvila obrvu. Dobra ideja, gospodine, rekao sam.

Klod je bio naš najpouzdaniji američki prijatelj, bili smo u tako bliskim odnosima da mi se jednom prilikom poverio da ima šesnaestinu crnačke krvi. Ah, kazao sam tad jednako pijan od burbona iz Tenesija, to objašnjava zašto ti je kosa crna i zašto lepo crniš i zašto igraš ča-ča-ča kao mi. I Betoven je, rekao je, bio heksadecimalnog porekla. To pak objašnjava, kazao sam, zašto pevaš *Happy birthday* kao niko. Poznavali smo se više od dve decenije, otkako me je pedeset četvrte zapazio na barži sa izbeglicama i uočio moje talente. Bio sam napredni devetogodišnjak koji je već pristojno znao engleski, kome me je naučio jedan od prvih američkih misionara. Klod je navodno radio za agenciju za pomoć izbeglicama. Sad mu je kancelarija bila u američkoj ambasadi, gde mu je zaduženje tobože bilo da promoviše razvoj turizma u našoj zemlji pogođenoj ratom. Za to je, kao što možete da pretpostavite, bila potrebna svaka kap znoja koju je mogao da iscedi iz maramice natopljene znojem onog američkog duha sve se može. U stvarnosti, Klod je bio agent CIA koji je došao u ovu zemlju još u vreme dok je Francuska bila kolonijalna imperija. U to doba, kad je CIA bila OSS,* Ho Ši Min se njima obratio za pomoć u borbi protiv Francuza. Čak je u svojoj deklaraciji nezavisnosti naše zemlje citirao Osnivače Amerike. Neprijatelji čika Hoa kažu da je govorio

---

* *Office of Strategic Services*, Uprava strateške službe. (Prim. prev.)

sa oba kraja usta u isti mah, ali Klod je verovao da je umeo istovremeno da sagleda obe strane. Pozvao sam Kloda iz svoje kancelarije, malo dalje hodnikom od generalovog kabineta, i na engleskom ga obavestio da je general izgubio svaku nadu. Klod je loše govorio vijetnamski, a francuski još gore, ali mu je engleski bio izvrstan. Ovo naglašavam samo stoga što se to nije moglo reći za sve njegove zemljake.

Gotovo je, kazao sam, a to mi je tek tad, kad sam to izrekao Klodu, delovalo stvarno. Pomislio sam da će se Klod možda usprotiviti i ustvrditi kako će američki bombarderi možda ipak premrežiti naše nebo, ili da će nam američke desantne jedinice uskoro helikopterima doleteti u pomoć, ali Klod nije razočarao. Videću šta mogu da udesim, kazao je, a iz pozadine je dopirao žagor. Zamišljao sam ambasadu u haosu, teleksi se usijali, hitne depeše lete između Sajgona i Vašingtona, osoblje radi bez prestanka, a vonj poraza je tako oštar da ga ni klima-uređaji ne mogu rasterati. Među svetom kratkog fitilja Klod je ostajao smiren, pošto je ovde živeo toliko dugo da se jedva i znojio po tropskoj vlažnosti. Mogao je da ti se prišunja po mraku, ali u našoj zemlji nikad nije mogao da bude nevidljiv. Premda intelektualac, bio je izrazito američki tip, od onih mišićavih koji se bavi veslanjem i ima pozamašne bicepse. Dok su naši akademski tipovi obično bili bledunjavi, kratkovidni i žgoljavi, Klod je bio visok metar osamdeset osam, imao je savršen vid i održavao kondiciju tako što je svakog jutra radio dvesta sklekova sa slugom na leđima. U slobodno vreme je čitao, a kad god bi svratio u vilu, imao bi knjigu pod miškom. Kad je došao posle nekoliko dana, nosio je džepno izdanje *Azijskog komunizma i orijentalnog načina uništenja* Ričarda Heda.

Knjiga je bila za mene, a general je dobio flašu džeka denijelsa – poklon koji bih ja preferirao da sam mogao da

---

biram. Ipak, potrudio sam se da pogledam korice knjige, zatrpane pohvalama tako ushićenim kao da su preuzeti iz prepisa sa sastanka tinejdžerskog kluba obožavateljki, samo što je uzbuđeno kikitovanje došlo od dva sekretara odbrane, senatora koji je došao u našu zemlju na dve nedelje da ustanovi činjenice, i uglednog TV spikera koji se izražavao po uzoru na Mojsija u tumačenju Čarltona Hestona. Razlog za njihovo oduševljenje krio se u značajnom podnaslovu: *O razumevanju i poražavanju marksističke pretnje Aziji*. Kad je Klod kazao da svi čitaju taj priručnik sa uputstvima, rekao sam da ću ga i ja pročitati. General, koji je otvorio flašu, nije bio raspoložen da raspravlja o knjigama niti da ćaska kad je osamnaest neprijateljskih divizija opkolilo prestonicu. Hteo je da razgovara o avionu, a Klod, koji je valjao čašu s viskijem između dlanova, kazao je da je najbolje što je uspeo da izdejstvuje let na crno, neprijavljen, lokidom C-130. Letelica može da primi devedeset dva padobranca sa opremom, što je general dobro znao jer je služio u avijaciji pre nego što ga je predsednik lično pozvao da dođe na čelo Narodne policije. Problem je u tome, kako je general objasnio Klodu, što njegova šira porodica broji pedeset osam članova. Premda neke od njih nije voleo, a nekolicinu je čak prezirao, madam mu nikad ne bi oprostila da ne spase sve njene rođake.

A moje osoblje, Klode? General je govorio svojim preciznim, zvaničnim engleskim. Šta je s njim? I general i Klod pogledaše u mene. Trudio sam se da se držim hrabro. Nisam bio viši oficir, ali kao ađutant i oficir koji je najbolje poznao američku kulturu, prisustvovao sam svim generalovim sastancima sa Amerikancima. Bilo je mojih zemljaka koji su engleski govorili jednako dobro kao ja, doduše većina s blagim naglaskom. Ali gotovo niko sem mene nije mogao da razgovara o bejzbol ligi, o ogavnoj Džejn Fondi ili zašto su

Rolingstonsi bolji od Bitlsa. Ako bi neki Amerikanac zatvorio oči i slušao me kako pričam, pomislio bi da sam jedan od njegovih. I zaista, u telefonskim razgovorima često su mislili da sam Amerikanac. Kad bi me upoznali, moji sagovornici bi se obavezno zaprepastili mojim izgledom i gotovo uvek me pitali kako sam tako dobro naučio da govorim engleski. U ovoj banana republici koja je bila franšiza Sjedinjenih Država, Amerikanci su očekivali da budem kao i milioni onih koji nisu govorili engleski, koji su govorili pidžin ili pak engleski s teškim naglaskom. Prezirao sam to njihovo očekivanje. Iz tog sam razloga uvek bio rad da im, i usmenom i pisanom rečju, demonstriram vladanje njihovim jezikom. Imao sam bogatiji rečnik i više poštovao gramatiku od prosečnog obrazovanog Amerikanca. Vladao sam i učenim jezikom i žargonom i stoga sam bez teškoća razumeo kad je Klod opisivao ambasadora kao šmokljana, drkadžiju i dupeglavca koji neće da vidi da će grad neminovno pasti. Zvanično nema evakuacije, kazao je Klod, jer se mi nećemo uskoro povući.

General, koji gotovo nikad nije podizao glas, sad je to učinio. Nezvanično, vi nas napuštate, povikao je. Avioni i noću i danju poleću sa aerodroma. Svako ko radi sa Amerikancima traži izlaznu vizu. Po nju odlaze u tvoju ambasadu. Evakuisali ste svoje žene. Evakuisali ste bebe i siročad. Kako je moguće da su jedini koji ne znaju da se Amerikanci povlače – Amerikanci? Klod je imao toliko pristojnosti da se postidi dok je objašnjavao kako bi u gradu izbili neredi kad bi se objavila evakuacija i ljudi se možda okrenuli protiv preostalih Amerikanaca. To se desilo u Da Nanu i Nja Čanu, odakle su Amerikanci pobjegli da spasu živu glavu i ostavili stanovnike da udare jedni na druge. Ipak, uprkos tom presedanu, atmosfera u Sajgonu je neobično mirna, većina žitelja se ponaša poput ljudi u braku koji tone, spremni da se herojski drže jedno za

---

drugo i udave samo da niko ne prizna brakolomnu istinu. A istina je u ovom slučaju ta da bar milion ljudi radi, ili je radilo, za Amerikance, u ovom ili onom svojstvu. Od toga da im čiste cipele ili vode vojsku koju su Amerikanci napravili po svom uzoru, do toga da im, u Pioriji ili Pokipsiju, pružaju felacio po ceni od jednog hamburgera. Dobar deo tih ljudi verovao je da ih, ukoliko komunisti pobede – a odbijali su da poveruju da će se to desiti – čeka zatvor ili garota, a device prisilni brak s varvarima. Što ne bi u to verovali? Te je glasine CIA širila.

Dakle – počeo je general, ali ga je Klod prekinuo. Imate jedan avion, gospodine, i treba da budete srećni. General nije bio od onih što mole. Ispio je viski, što je i Klod uradio, pa se rukovao s Klodom i pozeleo mu zbogom ne skidajući ni na tren pogled s njegovog. Amerikanci vole da gledaju ljude u oči, kazao mi je general jednom prilikom, naročito dok im zabijaju nož u leđa. Klod to nije tako video. Drugi generali dobijaju mesta jedino za najbližu porodicu, kazao nam je na odlasku. Čak ni Bog ni Noje nisu mogli sve da spasu. Ili to nisu hteli.

Zar zaista nisu mogli? Šta bi moj otac na to rekao? Bio je katolički sveštenik, ali ne sećam se da je taj siroti čovek u mantiji ikad držao propoved o Noju, premda moram priznati da sam na misu odlazio samo da bih dremao. Ipak, bez obzira na to šta su Bog i Noje mogli da urade, nije bilo sumnje u to da bi svaki član generalovog osoblja, pruži li mu se prilika, spasao stotinu krvnih srodnika kao i onih na papiru koji imaju novca da ga potkupe. Odnosi u vijetnamskim porodicama vrlo su komplikovani, delikatni, i mada sam ponekad, budući sin jedinac proterane majke, žudeo za tim da je imam, u ovom času to nije bio slučaj.

Kasnije u toku dana predsednik je podneo ostavku. Očekivao sam bio da će predsednik još pre nekoliko nedelja napustiti zemlju na način koji priliči jednom diktatoru i jedva da sam i pomišljao na njega dok sam sastavljao spisak ljudi koji će se evakuisati. General je bio pedantan i minuciozan čovek, svi-knut da brzo donosi teške odluke, ali taj je zadatak prepustio meni. Bio je preokupiran stvarima vezanim za posao: čitao je jutarnje izveštaje sa saslušanja, prisustvovao sastancima u zgradi Združenog glavnog štaba, telefonirao osobama od poverenja dok su oni raspravljali kako da zadrže grad, a da u isto vreme budu spremni da ga napuste, manevar tako težak kao da igraš muzičke stolice uz nečiju omiljenu pesmu. Muzika mi je bila na pameti jer sam, dok sam radio na spisku u noćnim časovima, slušao Američki radio na soniju u svojoj sobi u vili. Uz pesme Temptejšensa, Dženis Džoplin i Marvinina Geja loše stvari uvek bi bile podnošljive, a one lepe predivne, ali ne i u ovakvom času. Svaki moj potez perom preko imena činio mi se kao smrtna presuda. Sva naša imena, od najnižeg oficira do generala, nalazila su se svojevremeno na jednom spisku koji je vlasnica istog nabila u usta kad smo joj, pre tri godine, provalili vrata. Upozorenje koje sam poslao Manu nije do nje stiglo na vreme. Kad su je policajci oborili na zemlju, nisam imao drugog izbora do da zavučem ruku u usta te komunističke špijunke i izvučem iz njih spisak natopljen pljuvačkom. Njegovo papirmaše postojanje dokazivalo je da su pripadnici Specijalne službe, naviknuti da osmatraju, i sami bili pod prismotrom. Sve i da sam na trenutak ostao nasamo s njom, ne bih rizikovao da se odam kazavši joj da sam na njenoj strani. Znao sam kakva je sudbina čeka. U ćeliji za saslušavanje Specijalne službe svi su progovarali i ona bi, htela – ne htela, odala moju tajnu. Bila je mlađa od mene, ali dovoljno mudra da i sama zna šta je čeka. Na trenutak sam

---

ugledao istinu u njenim očima, a istina je bila da me mrzi jer sam ono što je mislila da jesam, predstavnik tiranskog režima. A onda se kao i ja setila da mora da igra svoju ulogu. Molim vas, gospodo, vikala je. Nevina sam! Kunem se!

Tri godine kasnije ta komunistička špijunka i dalje je bila u ćeliji. Držao sam njen dosije na stolu da me podseća da nisam uspeo da je spasem. I ja sam za to kriv, kazao mi je tad Man. Kad dođe dan oslobođenja, ja ću biti taj koji će joj otključati ćeliju. Imala je dvadeset dve godine kad je uhapšena, a u dosijeu je bila njena fotografija snimljena na dan hapšenja, kao i druga od pre nekoliko meseci, na kojoj su joj oči zgasle, a kosa joj se proredila. To što sam gledao u njena lica, od onda i od sada, pomoglo mi je u zadatku da odaberem nekolicinu ljudi koje ću spasti i osudim njih mnogo više na propast, uključujući tu i neke koji su mi bili dragi. Nekoliko dana pravio sam i prepravljao spisak dok su branioci Suan Loka bili satirani, a preko naše granice Pnom Pen pao u ruke crvenih Kmera. Nekoliko noći kasnije naš bivši predsednik krišom je pobegao na Tajvan. Klod, koji ga je vozio na aerodrom, primetio je da u predsednikovim prekomerno teškim koferima zveckea nešto metalno, verovatno pozamašan deo državnog zlata. Kazao mi je to sutradan ujutru, kad je pozvao da javi da nam avion poleće za dva dana. Tog sam dana predveče završio sastavljanje spiska i kazao generalu da sam odlučio da mi izbor bude demokratski i reprezentativan, te sam odabrao oficira najvišeg po činu, oficira za koga se smatralo da je najpošteniji, one čije mi društvo najviše prija i tako dalje. Prihvatio je moj rezon i njegovu neizbežnu posledicu, to da će povećati broj viših oficira koji imaju najviše znanja i snose najveću odgovornost za rad Specijalne službe biti ostavljen. Na kraju mi je ostao jedan pukovnik, jedan major, još jedan kapetan i dva poručnika. Što se tiče mene, rezervisao sam

jedno mesto za sebe i još tri za Bona, njegovu ženu i njihovog sina, moje kumče.

Kad je general došao te večeri kod mene da podelimo tugu i doneo sad polupraznu flašu viskija, zamolio sam ga za uslugu da povedem Bona s nama. Iako mi nije bio pravi brat, bio je jedan od moja dva pobratima još od školskih dana. Drugi je bio Man, a nas trojica smo se zarekli jedan drugome na večnu odanost tako što smo se posekli po šiparačkim dlanovima i pomešali krv ritualno se rukujući. U novčaniku sam nosio crno-belu fotografiju Bona i njegove porodice. Bon je izgledao kao naočit čovek odran od batina, samo što je to bilo njegovo bogomdano lice. Čak ni njegova padobranska beretka i besprekorno ispeglana tigrasta uniforma nisu mogle da odvrate pažnju od njegovih ušiju što su štrčale kao padobran, njegove brade zanavek usukane u nabore vrata i njegovog nosa okrenutog sasvim udesno isto kao i njegovi politički stavovi. Što se tiče njegove žene Lin, pesnik bi možda uporedio njeno lice s punim mesecom, ne aludirajući samo na to da je puno i zaobljeno, već i na to da je prošarano i izrovareno, prepuno ožiljaka od akni. Kako je to dvoje napravilo dete onako slatko kao što je Duk, prava je misterija, ili je možda sasvim logično kao i to da je proizvod dva negativna broja uvek pozitivan. General mi je pružio fotografiju i rekao: Makar toliko mogu da uradim. Vazduhoplovac je. Da je naša vojska sastavljena isključivo od vazduhoplovaca, dobili bismo ovaj rat.

Ali... ali nije bilo ali, ničeg sem nepobitne činjenice da general sedi na ivici moje stolice dok ja stojim kraj prozora i pijuckam viski. U dvorištu je generalov posilni bacao pune ruke tajni u vatru što je buktala u buretu od dvesta litara, pa je vrela noć bila još vrelija. General je ustao i ushodaao se po mojoj sobici s čašom u ruci, obučen samo u bokserice i

---

treger potkošulju i s tamnom senkom po bradi po kojoj su izbile čekinje. Jedino smo ga posluga, porodica i ja takvog vidali. U koje god doba dana da mu u vilu dođu posetioци, on bi napomadio kosu i obukao uštirkanu kaki uniformu, a prsa ukrasio s više tračica no što se mogu naći u kosi misice. Te večeri pak, kad je tišinu u vili remetila jedino sporadična paljba, dopustio je sebi da jadikuje kako su nam Amerikanci obećali da ćemo se spasti komunizma ako budemo radili kako nam je rečeno. Oni su započeli ovaj rat, a sad kad im je dodijao, prodali su nas, kazao je natočivši mi još pića. Ali ko je tu kriv osim nas samih? Bili smo dovoljno glupi da poverujemo da će održati reč. Sad nemamo kud da idemo sem u Ameriku. Ima i gorih mesta, kazao sam. Moguće, rekao je. Bar ćemo ostati živi da se opet borimo. Ali sad smo skroz sjebani. Kakva je zdravica za to prikladna?

Reči mi se gotovo smesta javiše.

Krv ti u oku, rekoh.

Tačno tako.

Zaboravio sam od koga sam naučio tu zdravicu, kao i šta znači, znam samo da sam je čuo tokom godina provedenih u Americi. I general je bio u Americi, premda svega na nekoliko meseci kao mlađi oficir, pedeset osme, na obuci u Fort Beningu s vodom svojih sadrugova, gde su ga zelene beretke neprestano indoktrinirale protiv komunizma. U mom slučaju indoktrinacija nije uspela. Već sam bio tajni agent, delom stipendirani student, delom špijun na obuci, jedini predstavnik našeg naroda na malom koledžu okruženom šumom koji se zvao Oksidental, čiji je moto bio *Occidens Proximus Orienti*.^{*} Tamo sam šezdesetih proveo šest idiličnih godina u sanjivom svetu južne Kalifornije opijenom suncem. Nisam bio poslat

---

^{*} Lat.: Zapad je najbliži istoku. (Prim. prev.)

da proučavam auto-puteve, sistem kanalizacije i druge takve korisne projekte. Zadatak koji mi je dodelio Man, konspirator kao i ja, bio je da naučim američki način razmišljanja. Moj je rat bio psihološki. U tu svrhu sam čitao američku istoriju i književnost, usavršio gramatiku i upijao žargon, duvao travu i izgubio nevinost. Ukratko, ne samo da sam diplomirao već sam i magistrirao, postao ekspert iz svih oblasti amerikanistike. Još i sad jasno vidim gde sam prvi put pročitao reči najvećeg američkog filozofa Emersona, na travnjaku kraj šarenog gaja džakarandi. Pažnja mi je bila podeljena između egzotičnih preplanulih koleginica u kratkim majicama i šorcevima koje su se sunčale na postelji junske trave i reči tako jasnih i crnih na goljoj beloj stranici – „Doslednost je beda sitnih umova.“ Ništa istinitije nije Emerson napisao za Ameriku, ali to nije bilo jedini razlog što sam podvukao njegove reči, jednom, dvaput, tri puta. Ono što me je pogodilo tada, a i danas me pogađa, jeste to što se isto može reći i za našu otadžbinu, gde smo nadasve nedosledni.

Poslednjeg jutra odvezao sam generala do njegove kancelarije u zgradi Narodne policije. Moja je kancelarija bila u istom hodniku gde i generalova, pa sam odatle pozvao pet odabranih oficira na privatni sastanak, jednog po jednog. Polazimo večeras?, pitao je veoma nervozni pukovnik razrogačenih i vlažnih očiju. Da. A moji roditelji? Roditelji moje žene?, pitao je major, nezajažljiv poklonik kineskih restorana u Čolonu. Ne. Braća, sestre, sinovci i sestrići? Ne. Služavke i dadilje? Ne. Koferi, garderoba, zbirke porcelana? Ne. Kapetan, koji je blago hramao zbog venerične bolesti, zapretio je da će izvršiti samoubistvo ne budem li mu našao još mesta. Ponudio sam mu svoj revolver, a on se popišmanio.

Nasuprot njima, mladi poručnici su bili zahvalni. Kako su do dragocenog položaja došli preko roditeljskih veza, trzali su se nervozno kao marionete.

Zatvorio sam vrata kad je i poslednji izašao. Prozori su se zatresli od dalekih eksplozija i ja videh da na istoku kulja-ju dim i vatra. Neprijateljska artiljerija zapalila je skladište municije Lon Bin. Osetivši potrebu i da žalim i da slavim, otišao sam do fioke, gde sam držao buteljku džima bima u kojoj je bio još koji prst pića. Da mi je sirota majka bila živa, kazala bi: Nemoj toliko da piješ, sine. To nije dobro za tebe. Zar nije, mama? Kad se čovek nađe u tako teškom položaju kao ja, krtica među generalovim ljudima, traži utehu gde god može da je nađe. Popio sam viski, pa odvezero generala kući po oluji, vodenjak što je pukao nad gradom kao nagoveštaj sezone kiša. Neki su se nadali da će monsun usporiti napredovanje severnih divizija, a ja sam smatrao da je to malo verovatno. Preskočio sam večeru i spakovao u ruksak toaletni pribor, pantalone od kepera i kariranu košulju kupljenu u *Džej Si Peniju* u Los Anđelesu, mokasine, tri para gaća za presvlaku, električnu četkicu za zube s buvlje pijace, uramljenu sliku moje majke, kovertu s fotografijama odavde i iz Amerike, kodak foto-aparat i *Azijski komunizam i orijentalni način uništenja*.

Ruksak sam dobio na dar od Kloda, u čast diplomiranja. Bila je to najlepša stvar koju sam posedovao, i mogao se nositi na leđima ili, kad mu se kaiš malo skрати, kao ručna torba. Izrađen od fine smeđe kože, od uglednog proizvođača iz Nove Engleske, ruksak je imao raskošan tajanstven miris jesenjeg lišća, jastoga sa žara i znoja i sperme dečaka iz internata. Sa strane je bio utisnut moj monogram, ali njegova posebna odlika bilo je lažno dno. Svako bi trebalo da ima torbu s lažnim dnom, kazao mi je tad Klod. Nikad ne znaš kad će ti

zatrebati. Tu sam, mimo njegovog znanja, krio svoj minoks mini foto-aparat. Njega sam dobio na poklon od Mana, a koštao je kao nekoliko mojih godišnjih plata. Tim sam aparatom snimao određena poverljiva dokumenta kojima sam imao pristup i za koja sam smatrao da će mi možda nekad biti od koristi. Naposljetku sam probrao knjige i ploče, koje su većinom bile kupljene u Americi i sve nosile trag uspomena. Nisam imao mesta za Elvisa i Dilana, Foknera i Tvena, i premda sam mogao da ih ponovo kupim, ipak mi je bilo teško u duši kad sam na kutiji s knjigama i pločama napisao Manovo ime. Bile su preteške da se nose, kao i moja gitara, koja je prekorno pokazivala puna bedra na mom krevetu kad sam izašao.

Spakovao sam se i uzeo sitroen da odem po Bona. Vojna policija na kontrolnim punktovima samo bi mahnula da prođem kad bi videla generalove zvezdice na automobilu. Odredište mi je bilo preko reke, uz čiju su bednu obalu bile načičkane udžerice izbeglica sa sela kojima su kuće i imanja sravnili sa zemljom vojnici palikuće i čisti piromani što su kao bombaši pronašli svoj pravi poziv. Iza tog prostranstva sklepanih stračara, duboko u 4. okrugu, Bon i Man su me čekali u pivnici gde smo nas trojica proveli mnogo pijanih sati, i ne pantim koliko. Vojnici i marinci zauzeli su stolove, puške im pod stolicom, kosa im sasvim kratka, kako su ih podšišali vojni berberi sadisti u nameri da im otkriju konture lobanje u neku opakou frenološku svrhu. Čim sam seo, Bon mi je natočio čašu piva, ali mi nije dao da pijem dok ne održi zdravicu. Za ponovno okupljanje, kazao je i digao čašu. Srešćemo se opet na Filipinima! Rekoh mu da će to zapravo biti na Guamu, pošto su diktatoru Markosu dodijale izbeglice, pa ih više ne prima. Bon zaječa i pređe čašom preko čela. Mislio sam da ne može biti gore, reče. A sad nas i Filipinci

---

gledaju s visine? Mani se Filipinaca, reče Man. Da nazdravimo onda Guamu. Kažu da tamo otpočinja američki dan. A naš se završava, promumla Bon.

Za razliku od Mana i mene, Bon je bio pravi rodoljub, republikanac koji je dobrovoljno pošao u rat pošto je mrzeo komuniste još otkako je lokalni kadar primorao njegovog oca, seoskog poglavicu, da klekne nasred sela i ispovedi se, pa mu prosvirao metak iza uha. Prepušten sebi, Bon bi se sigurno kao Japanci borio do kraja ili čak digao ruku na sebe, pa smo ga Man i ja ubedili da misli na ženu i dete. Odlazak u Ameriku nije dezertiranje, tvrdili smo. Ovo je strateško povlačenje. Kazali smo Bonu da će i Man sutradan pobeći s porodicom, a istina je bila da će Man ostati da gleda kako severni komunisti, koje je Bon toliko prezirao, oslobađaju jug. Man mu je sad stisnuo rame prstima dugim i nežnim i kazao: Nas trojica smo pobratimi. Ostaćemo pobratimi čak i ako izgubimo ovaj rat, čak i ako izgubimo svoju zemlju. Pogledao me je, a oči su mu bile vlažne. Za nas nema kraja.

U pravu si, reče Bon žustro klimajući glavom da sakrije suze u očima. I zato dosta više tuge i potištenosti. Pijmo za nadu. Vratićemo se da povratimo svoju zemlju. Je li tako? I on je me pogledao. Ja se nisam stideo suza u očima. Ovi ljudi su mi bolji od svakog rođenog brata kog sam mogao imati, jer smo mi odabrali jedan drugog. Podigao sam čašu. Za povratak, rekoh. I za večno bratstvo. Ispili smo pivo, viknuli konobaru da donese još jednu turu, zagrlili se i narednih sat vremena proveli u bratskoj ljubavi i pesmi, a za muziku je bio zadužen duet na drugom kraju bašte. Gitarista je bio dugokosi dezertjer, bolesno ubledeo jer je poslednjih deset godina danju živeo zatvoren među četiri zida kuće vlasnika pivnice i izlazio samo noću. Pevačica je bila žena milozvučnog glasa jednako duge kose, čije se vitko telo naziralo pod

svilenim ao-jajem* iste nijanse kao i rumen device. Pevala je pesmu Čin Kon Šona, narodnog pevača kog su voleli čak i padobranci. *Sutra odlazim, draga...* Glas joj se vio nad žagorom i kišom. *Seti se da me pozoveš kući...* Srce mi zadrhta. Mi nismo ljudi koji jurišaju u rat kad se oglasi rog ili truba. Ne, mi se borimo uz melodiju ljubavnih pesama, pošto smo Italijani Azije.

Sutra odlazim, draga. Gradske noći nisu više lepe... Da je Bon znao da će godine proći dok ponovo vidi Mana, ako ga uopšte ikad više i vidi, ne bi ni kročio u avion. Još iz školskih dana videli smo sebe kao tri musketara, svi za jednog i jedan za sve. Man nas je upoznao s Dimom: prvo, zato što je bio sjajan romanopisac, a drugo zato što je bio kvadrin.** Iz tog razloga bio nam je uzor, jer su nas kolonizovali isti oni Francuzi koji su Dimu prezirali zbog porekla. Pasionirani ljubitelj knjiga i pripovedač, Man bi verovatno postao profesor književnosti na našem liceju da smo živeli u vreme mira. Osim što je preveo tri slučaja Perija Mejsona Erla Stenlija Gardnera na naš maternji jezik, napisao je pod pseudonimom i osrednji roman u Zolinom stilu. Proučavao je Ameriku, ali sam tamo nikad nije bio, što je bio slučaj i sa Bonom, koji je zatražio novu turu i pitao ima li u Americi pivnica na otvorenom. Imaju barove i supermarkete, gde uvek možeš da kupiš pivo, rekoh mu. A ima li lepih žena koje pevaju ovakve pesme, upitao je. Sipao sam mu pivo i kazao: Ima lepih žena, ali ne pevaju ovakve pesme.

Gitarista tad zasvira akorde jedne druge pesme. Ali ovakve pevaju, reče Man. Bio je to *Yesterday* od Bitlsa. Kad smo sva trojica uglas zapevali, oči su mu se ovlažile. Kako li je to živeti u vreme kad ti rat nije sudbina, kad te ne vode

---

* Tradicionalna vijetnamska nošnja. (Prim. prev.)

** Onaj ko ima četvrtinu crnačke krvi. (Prim. prev.)

---

kukavice i korumpirani, kad ti zemlja nije propala država koju u životu održava jedino pomoć Amerikanaca davana na kašičicu? Nisam poznao nikog od vojnika oko sebe, samo svoje pobratime, ali moram priznati da mi je bilo žao svih njih duboko svesnih da će kroz nekoliko dana biti mrtvi ili ranjeni ili zarobljeni ili poniženi ili napušteni ili zaboravljeni. Bili su mi neprijatelji, ali su mi bili i braća po oružju. Njihov voljeni grad uskoro će pasti, a moj će biti oslobođen. Za njih je bio kraj sveta, a za mene tek smena svetova. I tako smo dva minuta pevali od sveg srca, žaleći samo za prošlošću, a gledajući u budućnost, plivači koji leđno plivaju ka vodopadu.

Kad smo pošli, kiša je konačno prestala da pada. Popušili smo po još jednu cigaru na izlazu iz pivnice koji je vodio na vlažnu memljivu uličicu kad su iz vaginalne tmine izronila tri hidrocefalna marinca. *Prelepi Sajgone!* – pevali su. *O, Sajgone! O, Sajgone!* Iako je bilo tek šest sati, bili su pijani, uniforme im ispolivane pivom. Svi su o ramenu nosili pušku M16 i šepurili se dodatnim parom testisa. To su zapravo, kad sam malo bolje pogledao, bile po dve ručne bombe zakačene sa obe strane šnale za kaiš. Iako su im uniforme, oružje i šlemovi bili američke izrade kao i naše, niko ih ne bi pobrkao sa Amerikancima jer su ih odavali uljubljeni šlemovi, metalni nokširi napravljeni za američke glave koji su svima nama bili preveliki. Prvi marinac je mlatio glavom tamo-amo dok nije naleteo na mene i opsovao. Šlem mu je spao skroz do nosa. Kad ga je odigao, ugledao sam unezverene zamučene oči. Zdravo, kazao je. Smrdelo mu je iz usta, južnjački naglasak bio mu je tako jak da sam imao muke da ga razumem. Šta je ovo? Policajac? Šta ti radiš među pravim vojnicima?

Man otrese pepeo na njega. Ovo je policijski kapetan. Pozdravi nadređenog, poručniče.

Drugi marinac, i sam poručnik, kazao je: Ako ti tako kažeš, majore, na šta je treći marinac, takođe poručnik, rekao: Dođavola s majorima i pukovnicima i generalima. Predsednik je zbrisao. Generali – puf! – zdimili. Isparili. Spasli svoju kožu kao i uvek. A čik pogodite? To znači da smo mi ostali da čuvamo odstupnicu. Kao i uvek. Kakvu odstupnicu, kaza drugi marinac. Nemamo kud da odemo. Treći se složi: Mrtvi smo. Kao da jesmo, reče prvi. Posao nam je da budemo mrtvi.

Bacio sam cigaretu. Niste još mrtvi. Treba da se vratite u svoju bazu.

Prvi marinac se ponovo usredsredi na moje lice i priđe toliko da mi je gotovo dodirivao nos svojim. Šta si ti?

Poručniče, prevršio si meru, povikao je Bon.

Kazaću ti ja šta si. Marinac mi zabi prst u grudi.

Bolje nemoj, rekoh.

Kopile, uzviknuo je. Druga dva marinca su se nasmejala i povikala s njim uglas. Kopile!

Izvadio sam revolver i stavio mu cev između očiju. Iza njega, njegovi drugari su nervozno pipkali puške, ali ništa više od toga. Pobljavili su od pića, ali ne toliko da pomisle da su brži na orozu od mojih treznih prijatelja.

Pijan si, je li, poručniče? Glas mi je i nehotice podrhtavao.

Jesam, kaza marinac. Gospodine.

Onda te neću ubiti.

Tad smo, na moje veliko olakšanje, čuli prvu bombu. Svima su glave poletele u pravcu eksplozije, za kojom je usledila još jedna, pa još jedna, na severozapadu. To je aerodrom, kazao je Bon. Bombe od dvesta kila. Ispostaviće se da je u oba slučaja bio u pravu. S mesta na kome smo se nalazili nismo videli ništa osim crnog dima što je pokuljao koji tren kasnije. A onda kao

---

da je svako oružje u gradu zapucalo, od centra do aerodroma, lako naoružanje je štekalo cak-cak-cak, a teško gruralo bam-bam-bam, po nebu su se razletela narandžasta svetleća zrna. Tutnjava je izvukla sve žitelje bedne uličice na prozore i vrata, a ja vratih revolver u futrolu. Marinski poručnici, koje je takođe otreznilo prisustvo svedoka, bez reči uskočiše u džip i odvezoše se vijugajući između šačice motocikala u ulici dok nisu stigli do raskrsnice. Džip je onda zakočio, a marinci su poiskakali s puškama u ruci iako je i dalje prastalo, a civili zakrčili trotoare. Puls mi je ubrzao kad su nas besno pogledali pod žučkastim svetlom ulične svetiljke, ali samo su uperili puške ka nebu i zapucali urlajući i vrišteći sve dok nisu ispraznili šaržere. Srce mi je snažno tuklo i znoj mi se slivao niz leđa, ali samo se osmehnuo zbog svojih prijatelja i zapalio cigaretu.

Idioti!, povikao je Bon, a civili su se šćućurili po ulazima. Marinci su nas lepo počastili, pa se vratili u džip, zašli za ugao i nestali. Pozdravili smo se s Manom, a kad se odvezao svojim džipom, dobacio sam Bonu ključeve. Bombardovanje i puščana paljba su utihnuli, a Bon je, dok nas je sitroenom vozio do svoje kuće, celim putem psovao Marinski korpus na sav glas. Ja sam ćutao. Čovek se nije uzdao u marince da će se lepo ponašati za stolom. Uzdao se u njih da će pravilno postupiti kad se radi o životu i smrti. A što se tiče pogrde koju su mi dobacili, više me je zapravo pogađala moja reakcija na nju. Dosad je već trebalo da se naviknem na to pogrđno ime, ali nekako nisam. Majka mi je bila naša, a otac stranac, pa su i znani i neznani uživali da me na to podsećaju još otkako sam bi mali, pljunuli bi me i nazvali kopiletom, a ponekad bi me, promene radi, najpre nazvali kopiletom, pa onda pljunuli.

Drugo poglavlje

Čak i sad, čuvar dečaćkog lica koji svakog dana dolazi da me obiđe naziva me kopiletom kad mu se prohte. To me nimalo ne čudi iako se jesam nadao boljem od tvojih ljudi, dragi moj komandante. Priznajem da me taj naziv i dalje vređa. Možda bi, promene radi, mogao da me nazove mešancem ili polutanom, kako su me neki nazivali? Ili recimo *métis*,* kako su me Francuzi nazivali kad me ne bi zvali Evroazijcem? Ova druga reč kod Amerikanaca mi je davala romantičan sjaj, ali sa samim Francuzima me nikud nije odvela. I dalje sam ih povremeno sretao u Sajgonu, nostalgичne kolonizatore koji su tvrdoglavo ostajali u ovoj zemlji čak i kad im je imperija oduzeta. Okupljali su se u klubu *Serkl sportif* i pijuckali perno dok bi grickali tartar biftek uspomena nastalih na ulicama Sajгона, koje su još nazivali starim francuskim imenima: Bulevar Norodom, Ulica Šaslup-Loba, Ke de L'Argon. Zapo vedali su domaćoj posluzi s nadmenošću skorojevića, a mene

---

* Fr.: Mešanac, melez. (Prim. prev.)

---

su, kad bih došao, gledali s podozriivošću pogranične policije na pasoškoj kontroli.

Nisu, međutim, oni izmislili Evroazijce. Pravo na to polažu Englezi iz Indije, koji takođe nisu mogli da odole a da ne grickaju crnu čokoladu. Ni Američke ekspedicione snage u Pacifiku nisu, kao ni Angli s plutanim šlemovima, mogle da se odupru čarima lokalaca. I oni su smislili kovanicu da opišu moju sortu, Ameroazijci. Iako je to u mom slučaju bio pogrešan naziv, nisam ih krivio što me smatraju za svog, pošto se od tropskog potomstva američkih G.I. vojnika može osnovati čitava jedna mala nacija. To je skraćenica od *Government Issue*,* a Ameroazijci su između ostalog i to. Naši su zemljaci više voleli eufemizme od akronima, pa su ljude poput mene nazivali prašina života. U *Oksfordskom rečniku engleskog*, koji sam konsultovao na Oksidental, pronašao sam stručnije objašnjenje i video da se mogu nazvati i vanbračnim detetom, premda se u zakonima svih zemalja koje znam nazivam nezakonitim detetom. Majka me je zvala detetom ljubavi, ali ne volim da razmišljam o tome. Na kraju, moj je otac bio najviše u pravu. On me nije zvao nikako.

Nije zato ni čudo što me je privukao general, koji se, poput mojih drugova Mana i Bona, nikad nije rugao mom mešanom poreklu. Kad me je izabrao u svoj kadar, general je kazao: Mene jedino zanima jesi li dobar u onome što radiš iako ono što ti kažem da uradiš neće možda uvek biti tako dobro. Pokazao sam svoju sposobnost više nego jednom; evakuacija je bila tek još jedna demonstracija mog umeća da razlučim tanku liniju između legalnog i nelegalnog. Ljudi su odabrani,

---

* Neprevodiva igra reči. *Government issue* na engleskom znači „izdato od strane vlade“, ali reč *issue* znači i potomstvo, izdanak. (Prim. prev.)

autobusi organizovani, mito za bezbedan prolaz podeljeno. Mito sam plaćao iz torbe sa deset hiljada dolara koje sam trebovao od generala, a koji je pak zahtev podneo madam. To je izuzetna suma, rekla mi je dok je pijuckala ulong čaj u svom salonu. Ovo su izuzetna vremena, kazao sam. Ali to je prava bagatela za devedeset dvoje evakuisanih. Morala je da se složi da je tako jer bi joj to potvrdio svako ko je prislanjao uho uz prugu gradskih glasina. Pronosilo se da cene viza, pasoša i mesta u avionima za evakuaciju dosežu na hiljade dolara, u zavisnosti od toga za koji se paket neko odlučio i od nivoa hysterije. Međutim, da bi neko uopšte mogao da dâ mito, morao je da ima pristup ljudima voljnim da ga prime. U našem slučaju, moje rešenje bio je jedan smutljiv major s kojim sam se prijateljio u noćnom klubu *Pink* u Ulici Nujen Hue. Vičući da bih nadglasao psihodelično gruvanje CBC-a i pop ritmove Aptajta,* saznao sam da je raspoređen na aerodromu. Za relativno skromnu svotu od hiljadu dolara obavestio me je ko će od straže biti na aerodromu kad budemo odlazili i gde mogu da nađem njihovog poručnika.

Pošto sam sve to sredio, i pošto smo Bon i ja otišli po njegovu ženu i dete, okupili smo se da pođemo u sedam sati. Pred kapijom vile čekala su dva plava autobusa sa žičanim mrežama na prozorima, od kojih će se, u teoriji, odbiti terorističke granate, osim ako nisu ispaljene iz bacača, a u tom slučaju možete se uzdati samo u oklop molitava. Nervozne porodice čekale su u dvorištu vile, a madam je stajala na stepeništu sa kućnim osobljem. Njena natmurena deca sedela su na zadnjem sedištu sitroena sa bezizraznim, diplomatskim licima i gledala Kloda i generala kako puše pred kolima

---

* Vijetnamske grupe koje su u vreme vijetnamskog rata zabavljale američke vojnike. (Prim. prev.)

---

obasjani farovima. Sa spiskom putnika u ruci pozvao sam ljude i njihove porodice da priđu, proveravao im imena u spisku i upućivao u njihov autobus. Svi odrasli i adolescenti nosili su, kako im je naloženo, samo po jedan manji kofer ili putnu torbu, dok su neka deca stezala tanku ćebad ili lutke od alabastera sa fanatičnim osmesima nalepljenim na zapadnjačka lica. Bon je bio poslednji, vodio je Lin za lakat, a ona je pak držala Duka za ruku. Dečak je bio taman toliki da može sigurno da hoda, a u drugoj ruci je držao žuti jo-jo koji sam mu kao suvenir doneo iz Amerike. Salutirao sam mu, a on se uozbiljio i zastao da izvuče ruku iz majčine, pa mi otpozdravio. Svi su ovde, kazao sam generalu. Onda je vreme da pođemo, reče on, i zgazi cigaretu petom.

Poslednja generalova dužnost bila je da se oprostí od batlera, kuvarice, kućepazitelja i tri dadilje pubertetlije. Neki od njih su bili preklinjali da ih povedemo, ali madam ih je odlučno odbijala, uverena da je već pokazala preteranu velikodušnost time što je platila za generalove oficire. Bila je, naravno, u pravu. Znao sam za barem jednog generala koji je mesta što su mu ponuđena za njegove ljude prodao onome ko je ponudio najviše. Sad su i madam i sva posluga plakali, osim vremešnog batlera s ljubičastom mašnom vezanom oko gušavog vrata. Počeo je da radi za generala kao posilni dok je ovaj bio tek poručnik, obojica su služila pod Francuzima u vreme paklenih borbi kod Dijen Bijen Fua. General je stajao u dnu stepenica i nije mogao da pogleda starca u oči. Žao mi je, kazao je glave oborene i gole, s kapom u ruci. Bio je to jedini put da sam ga čuo da se izvinjava ikome osim madam. Ti si nas dobro služio, a mi ti ne uzvraćamo. Ali nikome od vas ništa se neće desiti. Uzmite iz vile šta hoćete i idite. Ako vas iko pita, poričite da me znate ili da ste ikad radili za mene. A što se mene tiče, kunem ti se, neću prestati da se borim

za našu zemlju! Kad se general zaplakao, dao sam mu svoju maramicu. Usledi tišina, a onda batler reče: Tražim vam samo jedno, gospodine. Šta to, prijatelju? Vaš pištolj, da se ubijem! General odmahnu glavom i obrisa oči mojom maramicom. Nećeš tako nešto uraditi. Idi kući i čekaj da se vratim. Onda ću ti dati pištolj. Kad je batler hteo da mu salutira, general mu pruži ruku. Ma šta danas ljudi pričali o generalu, mogu da posvedočim samo da je bio iskren čovek koji je verovao u sve što kaže, pa makar to bila i laž, što će reći da se nije mnogo razlikovao od drugih.

Madam je svakom članu posluge dala po kovertu s dolarima debelu shodno visini nečijeg položaja. General mi vrati maramicu i povede madam do Citroena. Za poslednju vožnju general će sam sestri za volan obložen kožom i povesti dva autobusa do aerodroma. Ja ću biti u drugom autobusu, kazao mi je Klod. Ti idi u prvi i pazi da se vozač ne zagubi. Pre nego što sam ušao u autobus, zastao sam kod kapije i još jednom, poslednji put, pogledao vilu, koju su podigli Korzikanci, vlasnici plantaže kaučuka. Ogroman tamarind nadneo se iznad streha, duge zglavkaste mahune njegovog kiselog ploda visile su kao prsti mrtvaca. Stalno osoblje i dalje je stajalo pod natkriljem na vrhu stepeništa. Kad sam im mahnuo u znak pozdrava, dužno su mi odmahnuti držeći u drugoj ruci one bele koverta koje su na mesečini postale karte za nigde.

Put od vile do aerodroma bio je jednostavan koliko i bilo šta drugo u Sajgonu, što će reći ni najmanje. S prilaza se skretalo desno u Ti Suan, pa levo u Le Van Kvet, desno u Hon Tap Tu u pravcu ambasada, levo u Pasterovu, ponovo levo u Nujen Din Čeu, desno u Kon Leji, pa onda pravo na aerodrom. Umesto da skrene levo u Le Van Kvet, general je, međutim,